

İSRA VE MİRAC OLAYLARI ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR

Mehmet AZİMLİ
Doç. Dr., Dicle Ü. İlahiyat F.
mazimli@hotmail.com

Giriş

İslam kültür tarihinde yer alan en tartışmalı konulardan biri hangisidir? şeklinde bir soru sorulsa, bu soruya hiç düşünmeksizin “İsra ve Miraç olayıdır.” cevabı verilebilir. Bu konuda yapılan meşhur tartışmaların yanı sıra bir biriyle çelişkili olarak aktarılan yığınlarca rivayet kültürü, bunun en basit göstergesidir. Biz burada bu rivayetlerin içine dalarak konuyu uzatıp iyice sıkıcı ve anlaşılmaz hale getirmek istemiyoruz. Ancak, öncelikle İsra ve Miraç olayını ayrı ayrı değerlendirmek istiyoruz. Bu bağlamda Kur’an’da geçen İsra olayının ne olduğunu Mescid-i Aksa meselesini, devamında ise İsra olayını bazı verilerden hareketle izah edip kanaatimizi belirtmek istiyoruz. Bunun ardından Miraç konusunda verilerden hareketle bir değerlendirme yapmak istiyoruz.

İsra Olayı'nın Zamanı ve Miraç İle İlgisi

İsra veya Miraç konusu anlatılırken ilk olarak sürülen delil İsra Suresi'nin şu ayetidir: “Kulunu (Muhammed'i) bir gece Mesci-di Haram'dan kendisine bir kısım ayetlerimizi göstermek için, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Doğrusu O, işitir ve görür.”¹ Bu ayetin aktarımı ardından izah sadedinde genelde; bir gece Hz. Peygamber'in Mekke'den Kudüs'e oradan da göklere götürüldüğü belirtilir. Buna göre Hz. Peygamber'in Mekke'den Kudüs'e gidişine İsra, Kudüs'ten göklere çıkışına da Miraç denilir. Bilginler genel olarak İsra ve Miraç olayını birbirinden ayırarak birinin dünyadaki Mekke-Kudüs arası yolculuk olup Kur'an'da bahsedildiğini, diğerinin ise Kudüs'ten göklere olan yolculuk olup hadislerde anlatıldığını, dolayısıyla İsra'yı inkarın küfrü gerektirdiğini, Miraç'ın inkarının ise küfrü gerektirmediğini belirtirler.²

¹ İsra Suresi, 1.

² Said Havva, *el-Esas fi's-Sunne*, Çev; Heyet, İstanbul, 1989, I, 388.

Olayın vukuunun zamanı da oldukça ihtilaflıdır.³ Rivayetlerin genelinde olayın Mekke döneminde olduğu belirtilirse de, bazıları vahyin ilk günlerinde olduğunu⁴ bazıları 5. yılda veya 10. yıldaki Ebû Talib'in ölümünden sonra olduğunu belirtirlerken,⁵ bazıları da birkaç kere vuku bulduğundan bahsederler.⁶ Belâzurî, hicretten bir yıl önce gerçekleştiğini aktarır.⁷ Bu konudaki rivayetlerdeki bilgiler o kadar farklıdır ki, Buhari Miraç olayının peygamberlikten önce olduğunu bile belirtmektedir.⁸

Bilginler arasında İsrâ ve Miraç olayının aynı gecede mi yoksa farklı gecelerde mi olduğuna dair ihtilaf bulunmaktadır. İlk müelliflerin bir kısmı İsrâ ve Miraç olayını ayrı ayrı değerlendirmişlerdir. Buhari, Miraç olayını anlattığı hadiste İsrâ olayına ve o gece Kudüs'e uğradığı gibi konulara değinmemekte, İsrâ Olayı'nı ayrı bir olay olarak değerlendirip ayrı bir bapta işlemektedir ve onun ifadelerinde; Hz. Peygamber'in Kudüs'e gitmesinden⁹ oradaki namazdan ve Mescid-i Aksa'dan bahsedilmemektedir.¹⁰ Tarihçimiz İbn Sa'd da iki olayı ayrı başlıklar halinde farklı olaylarımış gibi inceler.¹¹ Bu da iki olayın vukuunun ayrı zamanlarda olduğunun bir işaretidir. Bu noktada biz iki olayı ayrı ayrı değerlendirmek ve izah etmek istiyoruz.

Bu doğrultuda önce İsrâ konusunu incelemek istiyoruz. Bu konunun incelenmesinde önemli nokta, Hz. Peygamber'in bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesidir. Bu konu izaha muhtaçtır. Bu sebeple şimdi izah etmeye çalışalım.

Mescid-i Aksa

İslam Tarihi boyunca genelde Mescid-i Aksa denildiği zaman Kudüs'teki Müslümanların ilk kiblesi olarak bilinen mescit akla gelir. Müslümanlar, yüzyıllardır ilk kibleleri olduğu için buraya doğal ve haklı olarak saygı gösterirler. Özellikle son yüzyılda burada gerçekleşen Yahudi işgalinden sonra bu konunun hassasiyeti üzerinde daha da bir durulmuştur.

Esasen Kudüs'ün Müslümanların ilk kiblesi olduğu inkâr olunamaz bir gerçektir. Bakara Suresi'nde gelen ayetler, kibleyi Kâbe olarak belirlemeden önce genelde

³ Bkz. Mehmet Sait Hatipoğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Ankara, 2004, 215.

⁴ Taberî, *Tarihu'l-Umem ve'l-Muluk*, Beyrut, 1995, I, 537.

⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, 2005, II, 470.

⁶ Şibli, Mevlana, *Asr-ı Saadet*, Çev: Hz. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1978, III, 423.

⁷ Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Dimeşk, 1997, I, 295.

⁸ Buhari, Menakıb, 24; Tevhid, 38.

⁹ Şibli, II, 433-434.

¹⁰ Bkz. Buhari, Bed'ü'l-Halk, 6; İbn Kesir, III, 176.

¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, 1985, I, 213.

Hız. Peygamber'in yaptığı üzere, hakkında ayet olmayan konularda Ehl-i Kitab'a tabi olduğundan dolayı kible olarak Kudüs'e yönelmişti.¹² Medine döneminde gelen ayetler, Hız. Peygamber'in bu konudaki arzusuna da uygun olarak Kâbe'ye dönülmesini istemiş ve bundan sonra bu uygulamaya gelmiştir.¹³

Kur'an'da İsra Suresi'nde Hız. Peygamber'in bir gece Mescid-i-Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmesi konusundan bahsedilmektedir. Mescid-i Haram'ın Mekke'deki Kâbe'nin bulunduğu yer olduğu belli olunca, onun buradan alındığı bellidir. Ancak götürüldüğü yer konusunda bazı problemler mevcuttur.¹⁴ Götürülen yer acaba Kudüs'teki mescit midir? Bu noktada Kudüs'teki mescidin Mescid-i Aksa olup olmadığı konusunu incelemek istiyoruz.

Kur'an'da, Mescid-i Aksa tabiri konusunda tek bir kullanım bulunmaktadır. İsra Suresi'ndeki ayette geçen Mescid-i Aksa tabirini bilginler genelde Kudüs'teki mescit olarak yorumlarlar. Ancak bunu kesin olarak bildiren bir karine bulunmamaktadır. Ayrıca ayette geçen Mescid-i Aksa için "En Uzak Mescit" olarak bir nitelendirme yapılırken, Rum Suresi'nde gelen bir ayette ise Kudüs'ten bahsedilirken, "yakın yer" diye nitelendirilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken ilginç bir kullanımdır: "*Rumlar en yakın bir yerde yenildiler.*"¹⁵ Sonuç olarak Kur'an'dan Mescid-i Aksa'nın yeri konusunda net bir bilgi öğrenemiyoruz.

Yahudilerin Mescid-i Ulya dedikleri bu yere Araplar genel olarak Beytu'l-Makdis derlerdi. Arap şiirinde de bu şekilde kullanılıyordu.¹⁶ Hadislere bakıldığı zaman ise bu konuda bir netlik oluşmamaktadır. Hız. Peygamber'den gelen rivayetlere baktığımız zaman Kudüs'teki mescitten bahseden hadislerde, genel olarak Mescid-i Aksa olarak değil, Beytu'l-Makdis olarak kullanılmaktadır. Mescid-i Aksa olarak kullanımı ise çok azdır.¹⁷ O kadar ilginçtir ki, Miraç anlatımları aktarılan hadislerde¹⁸ ve benzer

¹². Hız. Peygamber'in Kur'an dışında da vahiy aldığı konusunda Kur'an'da da işaretler bulunmaktadır. Bkz. Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, IV, 391; Ayrıca değişik örnekler için bkz. Hayri Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara, 2000, 234-235.

¹³. Bakara, 144.

¹⁴. Bkz. Abdallah El-Khatib, "Jerusalem in the Quran", *British Journal of Middle Eastern Studies*, (2001), 28(1), 25-53.

¹⁵. Rum, 2.

¹⁶. Mikail Bayram, "Kur'an'da Adı Geçen Mescid-i Aksa Nerededir?" *İktibas*, Sayı, 274, Ankara, 2001, sh. 46.

¹⁷. Mescid-i Aksa ve Beytu'l-Makdis kelimelerinin hadislerdeki kullanımları için Bkz. Wensick, *Concordance*, c. VIII, sh. 305 ve 333.

¹⁸. İbn Sa'd, I, 215.

rivayetlerde¹⁹ bile²⁰ burası Mescid-i Aksa olarak değil de,²¹ Beytu'l-Makdis olarak nitelendirilmektedir.²²

Mescid-i Aksa tabirinin geçtiği az sayıdaki hadis rivayetlerinden Buhari'de iki adet kullanım geçmektedir ki, sadece buna değinip meseleyi izah etmek istiyoruz. Buhari de geçen rivayette: “(Namaz ve ibâdet için) hiç bir mescide sefer edilmesi doğru değildir. (Ziyâde sevâb umarak) yalnız (şu) üç mescide sefer edilir: Mescid-i Harâm, Mescid-i Resûl (aleyhi's-selâm) ve Mescid-i Aksâ.”²³ Buhari'de aynı kitabın iki yerinde geçen bu hadisin ikisi de “Kazae b. Haruş” adlı bir raviden gelmektedir. Bu şahsın kim olduğu bizzat Buhari'deki ikinci rivayetin senetinde verilmiştir. Senette geçtiğine göre; bu şahıs, Emevilerin ünlü Kufe valisi Ziyad b. Ebih'in (veya Ebi Süfyan da denilir) kölesidir.

Bilindiği gibi Ziyad ve ailesi kendilerini Emevilere adanmış bir ailedir. Nitekim Ziyad Emeviler adına Kufe ve Basra'da önemli görevler yaparken, oğlu Ubeydullah ise Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in öldürülmesini emreden Kufe valisidir. Buhari'nin rivayetini aktardığı ravi “Kazae” işte bu aileye bağlı olup mevaliden bir şahıstır. Ravi Kazae'nin hakkında Abdümelik b. Mervan'ın kölesi olduğuna dair bilgiler de vardır.²⁴ Zehebi, onun hakkında: “Sağlam olmadığı ve kendisine güvenilmeyen biri olduğunu” söyler.²⁵ Her ne olursa olsun sonuç olarak bu rivayetin ravisi bir Emevi sempatizanıdır ve Buhari'deki iki rivayetin de bu şahıstan aktarılması, ihmal edilemeyecek kadar önemli bir detaydır.

Yine, bu rivayeti aktaran İbn Şihab ez-Zuhri'nin bir emevi sempatizanı²⁶ olup Emevilerden yardım almak üzere²⁷ Şam'a gittiği bilinmektedir.²⁸ Yâkûbî; Emevi halifesi Abdümelik'in Kâbe'yi elinde tutan rakibi Abdullah b. Zübeyr ile mücadele ettiği sırada Şam bölgesi hacıları için Kâbe'nin yerine Mescid-i Aksa'yı ikame ettiğini, Haccı yasakladığını ve halkın Kâbe'de tavaf yapar gibi Kudüs'te tavaf yapmaya zorlandıklarını, bunun üzerine halkın Abdümelik'e: “Allah'ın farzı olan haccı niye

¹⁹. Belazurî, I, 296.

²⁰. İbn Sa'd, I, 215.

²¹. İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1994, III, 252vd.

²². İbn İshak, *Siretü İbn İshak*, Konya, 1981, 463.

²³. Buhari, *Fadlu's-Salah*, I, 6.

²⁴. Aynî, *Umdetu'l-Karî*, Beyrut, 2005, V, 578; İbn Asakir, *Tarih-u Dimeşk*, Beyrut, 1998, c. 49, sh. 321.

²⁵. Zehebî, *Mizanu'l-İtidâl*, Beyrut, 1995, V, 472.

²⁶. Bayram, 47.

²⁷. Josef Horovitz, *İslami Tarihçiliğin Doğuşu*, Çev; Ramazan Altınay, Ramazan Özmen, Ankara, 2002, 58.

²⁸. Bkz. Zehebi, *Tezkiretu'l-Huffaz*, Beyrut, Trz. I, 110; İbn Sa'd, VII, 157; İbn Kuteybe, *el-Mearif*, Beyrut, 1970, 208.

“yasaklıyorsun?” şeklindeki itirazına, Abdülmelik’in; Zuhri’den rivayet ettiği ve yukarıda aktardığımız üç mescit hadisini naklederek cevap verdiğini” aktarır.²⁹

Bunlar Abdullah b. Zubeyr’e karşı mücadele eden Emevilerin, Mekke ve Medine gibi iki önemli şehri ve bu şehirlerdeki iki önemli mescidi ellerinde bulundurmasından dolayı, İbn Zubeyr’e karşı Kudüs’ü ön plâna çıkarma gayretleri sonucu bu tür rivayetlerin ortaya konulduğunu ve Beytu’l-Makdis kullanımlarının Mescid-i Aksa kullanımına dönüştürüldüğünün göstergelerindedir. Ayrıca o dönemin müelliflerinin kitaplarında bu rivayetteki Mescid-i Aksa tabirinin Beytu’l-Makdis veya Mescid-i İlya olarak geçmesi de ayrı bir göstergedir.³⁰ Buhari’nin de bab başlığını Beytu’l-Makdis olarak kullandığı halde, rivayette Mescid-i Aksa şeklinde kullanılması da dikkat çekicidir.

Muhammed Hamidullah da bu görüşe katılarak aktardığımız üç mescitten bahseden hadis konusunda şu değerlendirmeyi yapar; “Buhârî’nin hocasının hocası Ebû’l-Yemân, sağlığında bu hadisi naklederken, hadisin o sıradaki metni şöyleydi: “Mescid-i Haram, şu karşınızda duran sizin Mescidiniz ve İlya” (**Mescid-i Aksâ ifadesi yoktur**). (Bk. M. M. Azami, *Studies in Early Hadits Literature*, Arapça Ek, s. 154, Ebû’l-Yemân’ın elyazması nüshası). Yine titiz bir hadis ravisi olan Müslim de, aynı hadisin metninde İlya sözcüğünü kullanmıştır. Kudüs için kullanılan ilya teriminin, Buharî tarafından, Ebû Sufyan’ın Herakliyas’la olan karşılaşmasının anlatıldığı meşhur hadiste (Buharî, 1/1/6) de kullanıldığını hatırlatalım. Hulefâ-i Râşidîn döneminde, aynı İlya terimi, Hz. Ömer Kudüs’ü fethettiği zaman şehrin sakinlerine verilen himaye ferman ve imtiyaz namelerinde kullanılmıştır. Bu belgelerde İlya terimi beş kez geçmektedir Bk. Tarih, I, 2405-6; benim yazmış olduğum Documents, II, N° 261, ve el-Vesâ’ik, N° 357; Lanepole, “The First Mohammedan Treaties with Christians”, *Proceedings of Royal Irish Academy*, 1904, s. 232 vd.).³¹

Hadis kaynaklarındaki Mescid-i Aksa kullanımı ile ilgili rivayetlerin bir kısmının zayıflığı ve kendi içindeki çelişkiler dolayısıyla hepsini söz konusu etmeyip sadece Buhari’deki rivayetin tahlili ile yetinmek istiyoruz.³² Belki de bu problemlerden dolayı İslam rivayet kültüründe Mescid-i Aksa’nın dünyada olmadığı, gökte bir mescit olduğu ve Hz. Peygamber’in de orada peygamberlere namaz kıldırıldığı

²⁹. Yakubi, *Tarihu’l-Yakubi*, Beyrut, 1993, II, 178.

³⁰. Ezraki, *Ahbaru Mekke*, Mekke, 1996, II, 64.

³¹. Bkz. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamber’i*, Çev; Mehmet Yazgan, İstanbul, 2004, 270 nolu dipnot.

³². Bu aktardığımız hadis dışında bazı hadis kitaplarında Mescid-i Aksa ile ilgili bu tür kullanımlar, Buhari, Enbiya, 41; İbn Mace, Mesacid, 7, İkame, 198; Ebû Davut, Menasik, 8, gibi yerlerde görülebilir. Bu hadislerin de bizzat aktaranlar tarafından zayıf oldukları ve metin problemleri taşıdıkları belirtilir.

şeklinde rivayetler de bulunmaktadır.³³

Konunun daha net bir izahı için öncelikle sahabe döneminde bu konunun nasıl algılandığına bakmak gerekir. Esasen Hz. Peygamber döneminde burada mescit olmadığı³⁴ ve hicretten yaklaşık yarım asırdan fazla süre sonra burada mescit oluşturulduğu ortadadır.

“O günkü Arap toplumu Mescid-i Aksa denince neresini anlıyordu?” meselesi iyi izah edilirse konu daha net olarak ortaya çıkabilecektir. Bu noktada sahabelerin o dönemdeki kanaatlerini ve Kudüs’ü fethettikten sonra Mescid-i Aksa konusundaki tavırlarını da gözlemlemek gerekir.

Kudüs’ün, Hz. Ömer döneminde Kudüs halkının Hz Ömer ile sulh antlaşması imzalayarak teslim edildiği belirtilir. Bazı rivayetlerde bu antlaşmayı halifenin Kudüs’e bizzat gelerek imzaladığı, bazılarında ise Kudüs’e gelmediği ve Kudüs’e yakın Cabiye denilen yerde imzaladığı belirtilir. Onun Kudüs’e gittiğini anlatan rivayetlerde ise çok etraflıca anlatımlar bulamamaktayız. Kudüs’ün fethi ve anlaşma konusunda bir netlik olmayıp ihtilafların olduğundan bahseden Yakubi, halifenin şehri sulhen teslim aldığından bahsetse de Mescid-i Aksa ile ilgili hiçbir bilgi vermemektedir. Tersine halifenin yerli halka verdiği ahitnamede onların kiliselerine (Mescid-i Aksa denilen yer o anda kilise idi) dokunulmayacağı ve işgal edilmeyeceği (camiye çevrilmeyeceği) sözü verilmektedir.³⁵ Belazurî ise fetih olayından bahsettiği halde Mescid-i Aksa’dan hiç bahsetmemektedir.³⁶ Taberî’de geçen ve onun da tam yerini bilemediği anlaşılan bir rivayette Hz. Ömer’in bir yeri temizletip orada namaz kıldığından bahsedilse de³⁷ buranın Mescid-i Aksa olduğu hakkında bilgi verilmemektedir. Üstelik nerede namaz kıldığına dair de net olarak bir ifade bulunmamaktadır.³⁸ Halbuki eğer Kur’an’da böyle bir mescitten bahsedildiyse halife ve sahabelerin büyük bir arzu ile oraya ulaştığından söz edilmeliydi. İbnü’l-Esir, fetih konusunu “Beytu’l-Makdis’in (ki orası İlyadır) fethi” başlığı altında anlatır, ancak Mescid-i Aksa ile ilgili bir konuya hiç temas etmez.³⁹ İbn Kesir, Taberî’de aktarılan konuyu tekrar eder, ancak onda da net bir bilgi bulamamaktayız. Hatta tam tersine o dönemde buraya Mescid-i Aksa değil, Beytu’l-Makdis dendiğini söyler.⁴⁰

³³. Hamidullah, 241vd; Wensick, “Mescid-i Aksa”, *İA*.

³⁴. Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an Tefsiri*, İstanbul, 1989, XIII, 274.

³⁵. Bkz. Yakubi, II, 36-37; Buhl, “Kudüs”, *İA*.

³⁶. Bu konuda çok farklı rivayetlere rastlıyoruz. Belazurî, *Fütuhu’l-Buldan*, Beyrut, 1991, 144.

³⁷. Taberî, II, 450.

³⁸. Ateş, XIII, 271.

³⁹. İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, Beyrut, 1995, II, 499.

⁴⁰. İbn Kesir, V, 126-127.

Sonuç olarak sahabilerin de gerek fetih gerek fetih sonrası “*Mescid-i Aksa burasıdır, ilk kıblemiz burasıdır.*” diyerek tazim ettikleri, önem verdikleri veya Mescid-i Aksa’yı bulmak ve yerini tesbit etmek için bir araştırma, bir gayret içerisinde bulduklarına dair bir bilgi kaynaklarda aktarılmamaktadır. Meselenin bu yönü ilginçtir. Nitekim Hz. Ömer’in bir kiliseye gittiği, namaz vakti olunca Müslümanlar kiliseyi mescide çevirir korkusuyla oradan çıkıp onun karşısında bir yerde namaz kıldığı, onların kiliselerine dokunmadığı ve namaz kıldığı o yerin halen mescit olarak kullanıldığı bildirilir.⁴¹ Ancak halifenin Mescid-i Aksa’yı bulma konusunda neden bir gayretinin olmadığını düşünmek gerekir.

Doğrusu Kudüs’teki Mescit hakkında fetihden sonraki ilk bilgi yaklaşık 50 yıl sonra bir Hıristiyan gezginin Müslümanların oradaki kilisenin bir tarafında namaz kıldıkları şeklindeki aktarımdır.⁴² Esasen bu bilgi zaten Taberî’de kısmen bulunmaktadır. Ancak buranın neresi olduğuna dair net bir bilgi verilmemektedir.

Burada şu soruyu sormak gerekiyor; Müslümanlar fethettikleri bu şehirdeki, Kur’an’da bahsedilen, Hz. Peygamber’in miraca yükseldiği ve peygamberlere namaz kıldırıldığı Mescid-i Aksa’yı araştırma çabası içine neden girmediler? Burayı neden merak etmediler? Bu mescitte namaz kılma gayreti içine düşmediler? Veya Abdülmelik dönemine kadar burada Mescid-i Aksa’yı kurma ve inşa etme düşüncesine neden girmediler?

Sahabilerin Kudüs’te böyle bir girişimde bulunmamalarının sebebi, muhtemelen onların buradaki kiliseyi Mescid-i Aksa olarak algılamamalarından kaynaklanıyordu. Nitekim bu konuda sahabilerin Hz. Peygamber’in Kudüs’e geldiğine dair bilgileri reddettikleri şeklinde bilgiler de mevcuttur.⁴³ Onlarda böyle bir algı olsaydı, derhal burayı eski haline çevirir ve mescit yaparlar, en azından gidip ziyaret ederlerdi.

Esasen Kudüs’teki yapının Mescid-i Aksa olarak algılanması ve böyle bir mescidin ortaya çıkması, fethinden yaklaşık 50 yıl sonraki siyasi mücadeleler sonucudur. O zamana kadar da böyle bir yapı Kudüs’te mevcut değildi. Hicaz’daki Mekke ve Medine gibi iki kutsal şehri ve buralardaki mescitleri elinde bulundurup Şam’daki Emevi halifeliğine karşı mücadele eden sahabeden Abdullah b. Zübeyr’e karşı Emevi halifesi Abdülmelik, kendi bölgesindeki insanların hac için gittikleri Mekke’de siyasi rakibi tarafına geçmelerinden endişe ederek bir diğer kutsal yer olarak Kudüs’ün öne çıkarılmasını sağlamıştır. Bunun için oradaki kilisenin yerine Mescid-i Aksa’yı inşa etmiş,⁴⁴ hatta hac merkezini değiştirmeye gayret ederek böylece bir müddet

⁴¹. Taberî, II, 449.

⁴². Nebi Bozkurt, “Mescid-i Aksa”, *DİA*.

⁴³. Misal verecek olursak Hz. Huzeyfe böyle bir düşünceye inanmıyordu. İbn Kesir, II, 474.

⁴⁴. İrfan Aycan, İbrahim Sarıçam, *Emeviler*, Ankara, 1993, 145.

burada tavaf yapılmasını sağlamıştır.⁴⁵ Ayrıca yukarıda incelediğimiz hadisler de bu gaye için uydurulmuş ve Kudüs'ün kutsallığını ispat etmek üzere Emevilerce kullanılmıştır.

Bugün Mescid-i Aksa olarak bilinen yapının ilk yapılış tarihi bu anlamda bizim için önemlidir ve bize bu konuda önemli sonuçlar sağlayacaktır. Konuyu fazla uzatmadan bu günkü Kudüs'te Mescid-i Aksa olarak bilinen yapının ne için, ne zaman ve hangi gaye ile yapıldığını İbn Kesir'in tarihinden uzun bir alıntı ile aktarmak istiyoruz: *"Bu senete Abdülmelik b. Mervan, Kudüs'te Mescid-i Aksa'daki kayanın (Kubbetü's-Sahra) üzerine bina yaptırmaya ve Mescid-i Aksa'yı onarmaya başladı. Bu onarım işi hicretin yetmiş üçüncü senesinde tamamlandı. Bunun sebebi de şu idi: Abdullah b. Zübeyr, Mekke'yi istila ettiği zaman Mina ve arefe günlerinde insanların Mekke'de ikamet ettiği günlerde hutbe irad ediyor; hutbesinde Abdülmelik'in aleyhinde konuşuyor ve Mervanoğullarının kötülüklerini anlatıp şöyle diyordu: "Peygamber (s.a.v.), Hakem'e (Abdülmelik'in dedesi) ve onun nesline lanet etti. Peygamber (s.a.v.) onu kovdu ve lanetledi."*

Abdullah b. Zübeyr, insanları kendisine biata davet ediyor, çok fasih konuşuyordu. Şamluların büyük çoğunluğu ona meylettiler. Abdülmelik, bunu duyunca insanları hacdan menetti. Hacca gitmelerine müsaade etmeyince insanlar ona kızdılar. Bundan sıkıntı duymaya başladılar. O da Mescid-i Aksa'daki kayanın üzerine kubbe yapmaya ve Aksa mescidini inşa etmeye başladı ki, bu sayede insanları hacca gitmekten alıkoysun ve gönüllerini Kudüs'e yöneltsin. Nihayet insanlar inşaatin tamamlanmasından sonra Kudüs'e gidip kayanın etrafında, tıpkı Kâbe etrafında tavaf eder gibi dönüp tavaf etmeye başladılar. Bayram gününde orada kurban kesiyor, saçlarını traş ediyorlardı.....

Abdülmelik, Beyt-i Makdis'i tamir etmek istediği zaman oraya bol miktarda para ve işçi gönderdi. Onarım işini de Reca b. Hayve ile Yezid b. Selam adındaki azatlısına tevdi etti. Memleketin çeşitli yerlerinden sanatkarları toplayıp Beyt-i Makdis'e gönderdi. Ayrıca bol miktarda da para gönderdi. Reca b. Hayve ile Yezid'e, bu iş için tereddütsüz olarak bol masraf yapmalarını emretti. Onlar da bu için büyük miktarda para harcadılar. Kubbeyi inşa ettiler, çok güzel bir yapı meydana geldi. Orayı renkli mermerlerle döşediler. Kubbenin üzerine de biri kış mevsimine mahsus olmak üzere kırmızı maden filizinden, diğeri de yaz mevsimine mahsus olmak üzere deriden iki örtü yaptılar. Kubbeyi çeşitli perdelerle çevrelediler. Oraya hizmetçiler tahsis ettiler, çeşitli kokular, misk-i amber ve safranları oraya saçtılar. Çok masraf yapıyorlar, geceleyin kubbeyi ve mescidi buhurlarla tütsülüyorlardı. Altın ve gümüşten kandiller, altın ve gümüşten zincirler asarak orayı süslediler. Miskle

⁴⁵. Bkz. Casim Avci, "Kudüs", *DİA*.

kaplı, ay parçasını andıran dallarla süslediler. Mescide ve kayanın(Kubbetu's-Sahra) üzerine yapılan kubbenin üstüne renkli sergiler serdiler. Buhurları tütsüledikleri zaman kokusu uzak mesafeden hissediliyordu. Orayı ziyaret eden bir kimse dönüp memleketine vardığında kendisinden günlerce misk, tütsü ve güzel kokular saçılıyordu ve onun Mescid-i Aksa'daki kayalığa gittiği ve Kudüs'ten geldiği anlaşılıyordu. Mescid-i Aksa'da çok sayıda hizmetçi ve kayyum vardı. O gün yeryüzünde ondan daha güzel bir bina ve kayalığın üzerindeki kubbeden daha göz alıcı bir kubbe yoktu. Öyleki insanlar, Ka'be'ye haccetmeye gitmeyip oraya gelmeye başladılar. Hac mevsiminde ve diğer zamanlarda Mescid-i Aksa'dan başka bir yere gitmez oldular. İnsanlar böylece büyük bir fitneye düştüler.

Abdülmelik ve adamları, Mescid-i Aksa'da ve kayalığın kubbesinde ahiretteki manzaraları andıran yalancı işaretler ve alametler koydular. Sırat köprüsünün, Cennet kapısının, Rasûlullah (s.a.v.)'in mübarek ayağının ve Cehennem vadisinin tasvir ve resimlerini Mescid-i Aksa'nın kapılarına ve birçok yerine yaptılar. Böylece insanlar aldandılar. Bu aldanış zamanımıza kadar sürmüştür. Kısaca diyeceğimiz şudur ki, Beyt-i Makdis'teki kayalığın üzerine yapılan kubbenin inşaatı tamamlandığında, yeryüzünde o kubbe kadar güzel ve göz alıcı başka bir kubbe yoktu. Oraya birçok taş, mücevher ve mozaik yerleştirdiler. Göz alıcı birçok şeyleri taktılar.⁴⁶

Muhammed Hamidullah da Mescid-i Aksa'nın Kudüs'teki mescit olmadığı şeklindeki kanaatini şu şekilde aktarır: "Kanaatimizce, Buhari'nin yaşadığı dönemde Halife Abdülmelik tarafından Kudüs'te yaptırılan Kaya mescide verilen ad, o denli yaygın hale gelmişti ki, eski adı olan İlya Capitolina çok geçmeden unutulmuştu. Kendi aralarında anlaşmak isteyen kimi yazarlar ise, artık kullanılmaz hale gelen bu ismin yerine, daha yaygın olan Mescid-i Aksa'yı kullanır oldular. Kuşkusuz Kur'an biraz sonra gelecek olan ayette (İsra: 17/7) kısaca el-mescid terimini, yeryüzündeki bir mescit için, belki de Kudüs mescidi için (belki de bir önceden haber veriş bağlamında) kullanmaktadır. Ben şahsen, burada kastedilenin, ilk ayette geçen "mescidu'l-aksâ" ile aynı olduğunu sanmıyorum. Surenin ilk ayetinde Muhammed (AS)'in miracı söz konusu edilmektedir. 2-8. ayetlerde ise, benzer bir olaya değinilerek, Musa (AS)'nin miracından ve Yahudileri İslam'ı kabul etmeye ikna etmek için İsrailoğulları arasında ilahî emre karşı gelen kimselerin akıbetinden bahsedilmektedir. Bir yandan Muhammed'in gökyüzüne uruc ettiğini söyleyip bir yandan da Kur'an'ın sadece Kudüs'ten söz ettiğini söylemek pek mantıklı görünmemektedir. Muhammed (AS)'in gökyüzünden dönüş sırasında önceki peygamberlerle birlikte kılınan namaza imamlık etmek üzere Kudüse uğradığı doğrudur, ancak bu, Miraç gibi büyük çaplı bir yolculuk içerisinde fazla önem taşımayan bir olaydır. Biz, Kudüs'ün de Miraç olayı içerisinde

⁴⁶. İbn Kesir, VI, 35-36.

yer aldığı, ancak Kur'an'ın bundan bahsetmediğini söylemek istiyoruz⁴⁷

Yukarıda İbn Kesir'in bahsettiği Mescid-i Aksa ve onunla birlikte kutsal özellik kazandırılmak üzere inşa edilen Kubbetu's-Sahra'nın durumu konusunda İbn Teymiye'nin ise kanaati şu şekildedir: "İlk zamanlar bu kutsal taşın (peygamberin miraca çıktığı söylenen) üstü açıktı. Buna rağmen ne sahabilerden biri, ne başlarındaki komutanlar ve ne de aralarında bulunan alimler buraya özel bir saygı göstermişlerdir. Bu taşın üstü gerek Ömer'in (r.a.), Osman'ın (r.a.), Ali'nin (r.a.) halifelikleri sırasında ve gerekse Muaviye'nin, oğlunun ve torununun hükümdarlıkları döneminde hep açık kaldı. Fakat Abdülmelik döneminde taşın üzerine kubbe yapıldı. Söylenişine göre o da şöyle oldu. Bilindiği gibi Abdülmelik ile Medine'de oturan Abdullah b. Zübeyr arasında çatışma vardı. Bu arada hacca giden Müslümanlar bu fırsattan yararlanarak Abdullah b. Zübeyr ile görüşüyorlar veya hacca bahane ederek onunla buluşmaya gidiyorlardı.

İşte bunu önlemek isteyen Abdülmelik, Beytü'l-Mukaddes'teki kutsal taşın önemini arttırabilmek için üzerine kubbe yaptırmış ve onu yaz kış değiştirilen örtülere büründürmüştür. Böyle yapmaktaki amacı halkı Beytü'l-Mukaddes'i ziyaret etmeye özendirerek hacc vesilesi ile Abdullah b. Zübeyr'in yanına gideceklerin sayısını azaltmaktır. Bilindiği gibi "İnsanlar hükümdarlarının dinindendirler" diye meşhur bir söz vardır. İşte bu deyimden pratik bir tezahürü olarak Müslümanlar o günden sonra daha önce hiç eşi görülmemiş biçimde bu kutsal taş ve Beytü'l-Mukaddes'e saygı göstermeye başladılar. Bu arada halkın bu ilgisini daha da arttırmak için bu konudaki Yahudi masallarını anlatıp yayan kimseler türedi."⁴⁸

Buraya kadar anlattıklarımızdan sonra gerek peygamber dönemindeki kullanımlar, gerek sahabe dönemindeki uygulamalardan ortaya çıkıyor ki; Mescid-i Aksa ile Kudüs'teki bir yapı kastedilmemektedir. Hz. Peygamber de o gün olmayan bu mescide gitmemiştir. Miraç gecesi bu mescide uğrayıp peygamberlere namaz kıldırıldığı şeklindeki anlayış, Emevi döneminde oluşturulmuştur.⁴⁹ Genelde o dönemde Beytü'l-Makdis olarak adlandırılan bu yere Mescid-i Aksa denmesi, esasen hicretten yaklaşık yarım asır sonraki dönemde yani Abdülmelik döneminde verildiği ortaya çıkmaktadır. Yani siyasi rakipleri İbn Zübeyr'in hâkimiyetindeki Mekke'ye karşılık Kudüs'ü yüceltmek isteyen Emevilerin çabası sonucu olmuştur.⁵⁰ Sonuçta Kudüs'e uğrama meselesi, Miraç olayına Emevilerce sokulmuş bir hikâye olarak karşımıza

⁴⁷. Hamidullah, 270. dipnot

⁴⁸. İbn Teymiyye, *Sırat-ı Mustakim*, Çev; Salih Uçan, İstanbul, 1991, II, 337.

⁴⁹. Bkz. Ateş, XIII, 270; Alfred Guillaume, "Garpte İslam Tetkikleri", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1954, Editör; Zeki Velidi toğan, C, I, Cüz, 1-4, 125-126.

⁵⁰. Wensick, "Mescid-i Aksa", *İA*.

çıkılmaktadır.⁵¹

Bu durumda şu soru akla gelmektedir. Eğer Hz. Peygamber, Kudüs'teki mescide götürülmedi ise nereye götürülmüştür? Kur'an'ın onun bir gece götürüldüğüne dair ifadesi kesindir. Bu durumda bir gece götürüldüğü o mescidi tespit etmek gerekmektedir.

Bu sorunun cevabını ilk kaynaklarda bulabiliyoruz. İlk siyer kaynaklarımızdan Meğazi yazarı Vakidi(h.201); "Hz. Peygamber'in Mekke civarındaki Cîrâne'ye Zî'l-Kâde'nin son beş gününde, Perşembe günü gelip orada on üç gece kaldıktan sonra, karşı yakada bulunan **Mescid-i Aksâ'ya** geçip orada ihrama girdiğini, Hz. Peygamber'in namazgahının Cîrâne'deki Mescid-i Aksa olduğunu; Mescid-i Ednâ (Yakın Mescid) adını taşıyan mescidi ise, Kureyşli bir adamın yaptığını; Resulullah'ın, Cîrâne vadisini ihrâmsız geçmediğini" aktarır.⁵²

*Klasik kaynaklarımızdan Ahbar-u Mekke'nin yazarı Ezraki ise (h.212) mescit listeleri verdiği yerde; "Mücâhid'le birlikte Cîrâne'de vadinin arka tarafından ihrama girmiş olan Muhammed ibn Târik, Hz. Peygamber'in de buradan ihrama girdiğini söylemiş ve demiştir ki: 'Cîrâne'de birlikte ihrama girdiğim Mücâhid bana dedi ki: Mescid-i Aksa, vâdinin öte yakasında, Peygamber'in namaz kıldığı yerdir. Bu Mescid-i Ednâ (Yakın Mescid) ise Kureyşli bir adamın bir duvar çevirerek yaptığı namazgahıdır."*⁵³

Bu ifadelerden şu ortaya çıkıyor ki; Hz. Peygamber ve Müslümanlar Mekke döneminde yasaklı yıllarda Mekke'de dağ başlarına vadilere gizlice ibadet etmeye gidiyorlardı, bazen de uzaklaşıp uzun süre gelmiyorlardı. Bu dönemde değişik yerlerde namaz kılmayı âdet haline getirdikleri mescit yerleri oluşmuştu.⁵⁴ İşte bu mescitlerden en uzakta bulunanına da "*en uzak mescit*" anlamında Mescid-i Aksa denildi. Sahabiler uzaklaşarak namaz kıldıkları bu mescitlerin çoğu hicretten sonra ihtiyaç kalmadığı için terk edildi. Mescid-i Aksa da bu şekilde terk edilip ancak teberruken ziyaret edildi. İşte Hz. Peygamber, H. 8 yılda Mekke'ye 8 km uzaktaki bu yerde ihrama girdi.⁵⁵

İsra olayı da Kur'an'ın nekre bir ifade ile belirttiği şekilde ne zaman olduğu belli olmayan ve Mekke dönemi yıllarında bir gece Mescid-i Haram'dan Cirane'deki Mescid-i Aksa'ya götürülmesi olayıdır. "*Götürme*" tabiri Kur'an'da zaman zaman

⁵¹. Guillaume, 125-126.

⁵². Vakidi, *Kitabu'l-Meğazi*, Beyrut, 1984, III, 958.

⁵³. Ezraki, II, 207.

⁵⁴. Bu mescitlerin listeleri ve isimleri için bkz. Ezraki, II, 64 vd.

⁵⁵. Bayram, 47.

kullanılan işlerin Allah'a izafesi anlamında Kur'an'ın benimsediği bir üsluptur.⁵⁶ Nitekim buna benzer bir ifade Hz. Peygamber'in Bedr Savaşı'na çıkması ile irtibatlı olarak kullanılmıştır: “*Nitekim Rabb'in seni hak uğrunda evinden savaş için çıkarmıştı.*”⁵⁷

Sonuç olarak Hz. Peygamber'in bir gece Mekke'den çıkıp 8 km uzaktaki Mescid-i Aksa adı verdikleri mescide gitmesi olayı mucizevi rivayetlerle bezenerek abartılı anlatımlara dönüştürüldü ve esasen birbirinden ayrı olan Miraç olayı ile birleştirildi. Kur'an'da İsra Suresi ilk ayetteki anlatım, ruhi bir olay olan Miraçla alakası olmadığı gibi, İsra olayının da maddi bir yürüyüş olup Mekke'de olduğunu düşünüyoruz. Ayetteki etrafı mübarek kılınan yerin ise Mekke olduğu ortaya çıkmaktadır.⁵⁸

Miraç Olayı

İslam rivayet kültürünün en problemlili ve ihtilaflı rivayetlerinden biri de Miraçla ilgili olanı olsa gerekir. Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili bütün meselelerde bu konu kadar girift ve birbirine muarız rivayetlerin olduğu başka bir konu yoktur.⁵⁹ Birçok Müslüman bilgin, bu konuda bize ulaşan rivayetleri bir araya getirip uzlaştırmak için gayret sarf etse de, İslam tarihi boyunca bu girişimler yeterli olamamıştır. Biz bu konuda bir telifin mümkün olamayacağını göstermek adına birkaç örnek vererek meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlamak istiyoruz.

Buhari, Miraç olayının İslam'ın gelişinden ve peygamberlikten önce olduğunu aktarır.⁶⁰ Bu durumda Miraç sırasında emrolunduğu söylenen⁶¹ beş vakit namazın İslam gelmeden önce farz olmuş olması gerekir. Bu örnekteki karışıklık bir türlü uzlaştırılmayan konulardan sadece birisidir.⁶² Bu türden çelişkilerin birçoğu da rivayetlerin satır aralarında gizlidir. Örnek verecek olursak: Hz. Peygamber'in, miraca çıkmadan evvel amcasının kızı Ümmü Hani'nin evinde yatsı namazını kıldıktan sonra uyuduğu ve sonra kalkıp miraca gittiğini Ümmü Hani anlatır.⁶³ Herkesin malumudur ki, o dönemde yatsı namazı yoktur. Bizzat Miraç rivayetlerinde beş vakit namazın Miraçtan sonra farzolunduğu bildirilmektedir. Bu da apaçık bir

⁵⁶. Ateş, XIII, 274.

⁵⁷. Enfal, 5.

⁵⁸. Ateş, XIII, 272.

⁵⁹. Zurkânî'ye göre, birbirinden az ya da çok farklı rivayette bulunan en az 45 sahabi, bize Mirâc olayı hakkında bilgi vermiştir. Hamidullah, 252.

⁶⁰. Buhari, Menakıb, 24; Tevhid, 38.

⁶¹. İbn Kesir, II, 471.

⁶². Süleyman Ateş, beş vakit namazın Kur'an'da bulunmadığını, bu yüzden delil bulma adına Miraç sırasındaki Hz. Musa ile Hz. Peygamber arasındaki diyalogun uydurulduğunu söyler. Ateş, X, 309.

⁶³. İbn Hişâm, III, 268.

çelişki arz etmektedir.⁶⁴

Miraç olayı hakkındaki rivayetler baştan sona takip edildiği zaman her safhasında bu türden ihtilaf ve çelişkiler bulunduğunu belirtmemiz gerekir.⁶⁵ Bu çelişkiler o kadar telifi imkânsızdır ki, özellikle İbn İshak'tan gelen rivayetler arasında tercihler yapıp bazılarını seçip bazılarını aktarmayan⁶⁶ İbn Hişâm bile bu kadar çetrefilli rivayetler karşısında muhtemelen işin içinden çıkamadığından ve kararsız kaldığından dolayı, herhangi bir tasarrufta bulunmayıp kendisine ulaşan bütün rivayetleri ayrı ayrı aktarmak zorunda kalmıştır. Biz de bu sebeple bir araya getirilip düzene sokulamayan rivayetler arasında gezinmek ve bocalamak istemiyoruz. Sadece Miraç ile ilgili bazı meşhur ihtilafli konulara temas edip ve bazı tespitler yaptıktan sonra bir değerlendirmeye varmak istiyoruz.

Miraç olayının İsra olayından zaman bakımından ayrı bir olay olduğu konusunu yukarda anlatmıştık. Genel olarak tarihçiler tarafından daha çok Mekke döneminde meydana geldiği düşünülen bu olayın, en meşhur tartışması miracın bedensel olarak mı yoksa ruhi olarak mı gerçekleştiği konusudur. Kimi bilginler Hz. Peygamber'in maddi olarak bedeniyle miraca çıktığını savunmaktadırlar.⁶⁷ Kimileri de Hz. Peygamber'in bedensel olarak değil de ruh olarak miraca çıktığını,⁶⁸ miracın bir rüya gibi gerçekleştiğini belirtirler.⁶⁹ Miraç'ın bedensel olarak ancak Mekke'de gerçekleştiğini belirtenler de bulunmaktadır.⁷⁰ Bu görüş sahipleri konuyla ilgili olarak ve düşüncelerini izah etmek yönünden ciltler dolusu tartışmalar meydana getirmişlerdir.⁷¹

İlk Siyer kaynakları Miraç olayını rüya sırasında olan bir şey veya uykudayken gerçekleşen bir hadise olarak değerlendirirler.⁷² Kur'an'da İsra Suresindeki: "*Sana gösterdiğimiz rüya ile ve Kur'an'da lanetlenmiş ağaçla, sadece insanları denedik.*"⁷³

⁶⁴. Nedvi, III, 430.

⁶⁵. Bkz. İbn Kesir, II, 471vd.

⁶⁶. Guillaume, 125.

⁶⁷. İbn Kesir, II, 477.

⁶⁸. Hamidullah, 241vd.

⁶⁹. Filibeli Ahmet Hilmi, *İslam Tarihi*, Edisyon; Cem Zorlu, İstanbul, 2005, 175.

⁷⁰. Sarmış, Miraçla ilintilendirilen Necm Suresi'nin Miraçtan çok önce indiğini bu sebeple Miraçla ilgisinin olamayacağını belirtir. Ayrıca Necm Suresindeki Sidretü'l-münteha'nın göklerde değil Mekke civarında olduğunu uzun uzun tartışarak anlatır. Bkz. Sarmış, İbrahim, *Hz Muhammed'i Doğru Anlamak*, Konya, 2005, 370.

⁷¹. Emile Dermenghem, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev; Reşat Nuri Güntekin, İstanbul, 2006, 137.

⁷². Ateş, XIII, 274.

⁷³. İsra, 60.

ayetinde bahsedilen rüyanın Miraç olayı olduğunu belirtirler.⁷⁴ Bu bağlamda İbn İshak: “*Rasulullah’ın bedeni kaybolmadı, Fakat Allah onun ruhunu yürüttü.*” şeklinde görüş bildirir.⁷⁵ İbn Hişâm da aynı kanaati, Hz. Aişe’den aktardığı: “*Onun cesedi kaybolmadı, onun yalnız ruhu götürüldü.*” rivayeti ve Muaviye’nin Miraç hakkında: “*O, Allah Teâlâ’dan Sadık bir rüya idi.*” şeklindeki rivayetini aktararak paylaşır. Ayrıca bu görüşü miracın Hz. Peygamber’, Hicr’de uyurken olduğuna dair rivayetle de destekler.⁷⁶ Belazurî de Hz. Peygamber’in ancak ruhunun gittiğini belirtir.⁷⁷ Bu konudaki uzun ve tafsilatlı rivayet ve görüşlerin hepsini aktarmayı zait görüyoruz⁷⁸ ve ilk siyercilerin aktarımları çerçevesinde biz de Miraç’ın ruhi olarak gerçekleştiği kanaatinde olduğumuzu bildirmek istiyoruz.

Miraç konusundaki en meşhur tartışmaların biri de Hz. Peygamber’in Miraç’ta Allah’ı görüp görmediği meselesidir ki; biz bu konuda Hz. Aişe’nin kendisine bu soruyu soranlara; kendisini ürperten bir soru sorduklarını söyleyip: “*Gözler O’nu görmez, O bütün gözleri görür. O Latîf’tir, haberdardır.*”⁷⁹ ayetini hatırlatmasını aktarıp onun tepkisinin bu konunun anlaşılmasında yeterli olacağını belirtmek istiyoruz.⁸⁰

Miraç konusundaki detaylarla ilgili olarak, beş vakit namazdan önce elli vakit namazın emrolunduğu, ancak bunun böyle olmasına Hz. Musa’nın Hz. Peygamber’i yönlendirmesi ile engel olduğu şeklindeki rivayet detaylarına⁸¹ güçlü tenkitler bulunmaktadır. Bu olayda Hz. Musa’nın ön plâna çıkarıldığı, onun adeta bir muallim gibi Hz. Peygamber’i yönlendirmesinin Yahudilerin tesiriyle uydurulmuş bilgiler olduğu şeklinde itirazlar bulunmaktadır.⁸² Yine Buhari’nin bu konudan bahsetmediği tezinden yola çıkılarak Miraç’ta cennet ve cehennemin gösterilmesinin mümkün olamayacağı, yolculuk sırasında kervana uğraması, Miraç sonrası Hz. Ebûbekir’in tavrı ve ona Sıddık lâkabının verilmesi ile ilgili olarak aktarılanların Ehl-i Sünnet uydurması⁸³ olduğu, yine Miraç sırasında gösterilen temsillerle⁸⁴ ilgili olarak da

⁷⁴. Guillaume, 125.

⁷⁵. İbn İshak bu konuda değişik rivayetler de aktarır. İbn İshak, 462.

⁷⁶. İbn Hişâm, III, 253.

⁷⁷. Belazurî, I, 296.

⁷⁸. Bkz. Muhammed Hüseyin Heykel, *Hiz. Muhammet’in Hayatı*, Çev; Vahdettin İnce, İstanbul, 2000, I, 286; Nedvi, III, 446.

⁷⁹. Enam, 103.

⁸⁰. İbn Kesir, II, 478.

⁸¹. İbn Hişâm, III, 282.

⁸². İlyas Çelebi, *İtikadi Açından Uzak Ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, İstanbul, 1996, 59; Sarmış, 376.

⁸³. Nedvi, III, 449; Heykel, I, 99.

⁸⁴. İbn Hişâm, III, 274.

değişik itirazlar bulunmaktadır.⁸⁵

Konuyu uzatmadan Miraç konusunun özellikle başka din mensuplarıyla bir yarış içerisinde birçok abartılar içerdiğini de belirtelim. Bu konuda diğer inançlarda da Miraç'a benzer birçok anlatım mevcuttur. Eski Hint ve İran'daki Zerdüş ve benzeri inanç mensuplarında bu türden Miraç düşüncesi mevcuttur. Yahudi Mitolojisinde, İbrahim, Musa, İdris ve İşıya peygamberler hakkında bu türden anlatımlar bulunabilir.⁸⁶ Tevrat'tan da bu türden birçok alıntı yapılabilir.⁸⁷ Benzeri türde Pavlos'un Miraç'ı gibi konuları İslam öncesi Hıristiyanlık'ta da bulmak mümkündür.⁸⁸

Fazla uzağa gitmeden; İslam öncesi Arabistan'ın haniflerinden sayılan Ümeyye b. Ebî's-Salt'ın da başından böyle şeylerin geçtiği belirtilir. Hatta Miraç konusundaki geçen rivayete baktığımızda, Hz. Peygamber'in yattığı evin damı yarılarak meleklerin geldiği ve onun kalbini yıkayıp Miraç'a götürdükleri şeklindeki anlatımlar,⁸⁹ Ümeyye b. Salt hakkında da aynen anlatılmaktadır. Buna göre; dam yarılmış ve melekler gelip onun kalbini yıkamışlar ve miraca çıkarmışlardır.⁹⁰

Konuyu Muhammed Hamidullah'tan uzun bir alıntı ile tamamlamak ve son olarak kanaatimizi belirtmek istiyoruz. Hamidullah'ın bu konuda görüşü şu şekildedir; *"Kendisinden önceki peygamberler Allah katından bu şerefe erişirlerken, peygamberlerin peygamberi, Hâtemü'l-Enbiyâ olan Muhammed (AS) nasıl olur da benzer alâmetlere sahip olmazdı? İslam tarihi de kendisine bu konuda çok sayıda mucize atfetmiştir."*⁹¹

"Mirac ile ilgili gerçek ve aslına uygun anlatımları asla eğlendirici turistik bir öykü gibi değil de, irşat edici ve bilgilendirici olaylar(vaaz türü anlatımlar) olarak okumak gerekir. Kişisel anlayış ve yorumlar çok farklı olabilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim ve güvenilir hadislerde verilen ayrıntılı bilgilere dayanan Mirac ile ilgili çeşitli eserlerin iyiler ve daha az iyiler biçiminde derecelendirilmesi de buradan kaynaklanmaktadır. Daha önceki dönemlerde yaşamış olan ve Mirac'ın fiili bir yer değiştirme olduğunda ısrar eden bilginlere sonsuz saygı duymakla birlikte, ben kendi kendime, bu yer değiştirme olayının Allah'ın her yerde hâzır ve nâzır olma sıfatına ters düşüp düşmediğini sorarım. Kur'an'da Allah bizzat şöyle açıklamaktadır: "Biz ona şah damarından daha yakınız." (Kaf: 50/16). Bir başka ayette ise: "(Can boğaza

⁸⁵. Nedvi, III, 434.

⁸⁶. Salih Sabri Yavuz, "Miraç", DİA.

⁸⁷. Bodley, R.V.C., *Hazreti Muhammed*, Çev; Osman Nebioğlu, İstanbul, 1958, 138.

⁸⁸. Ateş, X, 322.

⁸⁹. İbn Kesir, II, 172.

⁹⁰. Nedvi, III, 430.

⁹¹. Hamidullah, 218.

geldiği zaman, hastaya) biz sizden daha yakınızdır.” (Vâkı’a: 83-85). “Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O’dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O’dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir.” (Mücâdele: 58/7). Kısaca, biz nerede isek O da oradadır (Hadid: 57/4, Mücâdele: 58/7). Aynı mealde daha birçok ayet vardır. Şayet Allah’ın bizimle ve bize çok yakın olmadığı ve O’nu gökyüzündeki Arş’i üzerinde aramak gerektiği öne sürülürse, bu anlayış Allah’ın Arş’tan, Arş’in göklerden, göklerin de bu kâinattan daha küçük olduğu anlamına gelir ki, Allah böyle düşünmekten bizi korusun. Resulullah (AS) de bu konuyla (Miraç) ilgili olarak hiçbir açıklamada bulunmadığı, dahası, Resulullah (AS)’ın ashabının da bu konuda farklı görüşlere sahip olmaları nedeniyle, söz konusu ihtilaflar burada herhangi bir kimse ya da grubu sapıklık ya da Ehl-i Sünnet yolundan sapma gibi ithamlara yol açmamalıdır. Herkes Allah’ın kendisine nasip ettiği bilgi ve hikmet yolunu izlemekte ve kendisini tatmin eden âlimin delillerini benimsemekte özgürdür.”⁹²

Sonuç

Ciltler tutan tartışmalarla dolu olan İsrâ ve Miraç olayı konusunda bazı hatırlatmalar ve değerlendirmeler meseleye temas etmeye çalıştık. Bizim bu iki konudaki kanaatimiz şu şekildedir; Hem İsrâ hem Miraç olayı, inkar olunamayan gerçekleşmiş olaylardır. Yalnız ikisine de ayrı ayrı temas edersek, İsrâ Olayı aktarıla geldiği şeklinde değil, Mekke’de olmuştur. Ayette belirtildiği üzere Hz. Peygamber’, bir gece Mekke’ye 8 km uzaktaki Mescid-i Aksa adıyla o günlerde Müslümanların namaz kılmak için kullandıkları mescide yürümüştür. İsrâ olayı bundan ibarettir. Ayette etrafi mübarek olan belde ifadesi Mekke’de gerçekleşen bu olaya temas etmektedir.

Miraç olayına gelince Miraç Olayı da gerçek bir olaydır. Yalnız biline geldiği üzere bedensel bir olay değil, Hz. Peygamber’in bir rüyasıdır. Hz. Peygamber’, rüyasında gördüklerinin sahabeye aktarılması ve birçok ilave ve abartılarla yeniden bir senaryo ile işin büyütülmesi sonucu konu aslından çok ötelere götürülmüştür. Bu abartılar ise daha çok Ehl-i Kitap’la yapılan peygamber yarıştırmaları sonucu diğer dinlerde anlatılan Miraç anlatımlarının transferi ile oluşturulmuştur. Netice olarak hem İsrâ hem Miraç Olayı gerçekse de bize ulaşan anlatımlar genel olarak gerçeği yansıtmamaktadır.

⁹². Hamidullah, 259-260.